

ARTYKUŁY

Joanna Bogna Zielińska*

KORZYŚCI ZEWNĘTRZNE ZWIĄZANE Z UTWORZENIEM WSPÓLNEGO RYNKU NA PRZYKŁADZIE JEDNOLITEGO RYNKU EUROPEJSKIEGO

Wprowadzenie

W literaturze przedmiotu poświęconej integracji gospodarczej autorzy koncentrują uwagę na analizie korzyści wewnętrznych związanych z funkcjonowaniem przedsiębiorstw i krajów w ramach ugrupowań integracyjnych. Korzyści pojawiające się w rezultacie osiągnięcia coraz wyższych stadiów integracji gospodarczej wynikają z pogłębiania procesów liberalizacji handlu i rynków. Wzrost wzajemnych obrotów handlowych, a także przesunięcie strumieni handlu z krajów trzecich na rzecz partnerów tworzących ugrupowanie integracyjne stanowią najczęściej dyskutowane efekty, które pojawiają się już na niższych stadiach integracji gospodarczej. Utworzenie wspólnego rynku, charakteryzującego się swobodą przepływu towarów, usług, osób i kapitału, tworzy warunki dla osiągnięcia korzyści skali oraz pogłębiania specjalizacji w produkcji i handlu, zwłaszcza o charakterze wewnątrzgałęziowym. Poza tym zwiększa się intensywność konkurencji na obszarze zintegrowanym, a wzrost konkurencji wymusza postęp technologiczny i poprawę efektywności podmiotów gospodarczych. Na etapie wspólnego rynku wyższe potencjalne korzyści integracji wynikają również ze wzrostu efektywności alokacji czynników produkcji, które mogą przepływać do obszarów charakteryzujących się wyższą produktywnością. Większa mobilność kapitału sprzyja procesom technologicznego *spill-over*, przyczyniając się do poprawy całkowitej produktywności czynników wytwórczych, zwiększenia obrotów handlowych i poprawy pozycji eksportowej poszczególnych krajów. Powyższe zjawiska w połączeniu ze wzrostem dochodów ludności oraz popytu na dobra wysokiej jakości oddziałują na przyspieszenie tempa

* Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku.

wzrostu gospodarczego krajów uczestniczących w procesach integracyjnych¹. Reasumując, członkostwo w ugrupowaniach integracyjnych w długim okresie powinno zapewniać szybszy wzrost produkcji, innowacyjności, produktywności czynników wytwórczych, konkurencyjności i produktu krajowego brutto. Kraje słabiej rozwinięte, uczestnicząc w procesach integracji, mogą zmniejszyć poziom luki gospodarczej w stosunku do przeciętnego poziomu ugrupowania ze względu na przepływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych i transfer technologii, poprawę produktywności pracy i kapitału. Wystąpienie długookresowych korzyści jest jednak zdeterminowane wieloma warunkami, których nie wszystkie kraje mogą spełnić².

W literaturze przedmiotu relatywnie mniejszą uwagę poświęca się korzyściom zewnętrznym, które pojawiają się w związku z procesami integracji gospodarczej. Korzyści zewnętrzne wspólnego rynku nabierają szczególnego znaczenia w warunkach globalizacji, gdyż udział w procesie integracji gospodarczej może przyczynić się do poprawy pozycji konkurencyjnej poszczególnych krajów w handlu międzynarodowym, a także siły konkurencyjnej całego obszaru zintegrowanego w gospodarce światowej. Celem artykułu jest zatem omówienie współzależności pomiędzy integracją gospodarczą i globalizacją, a także przedstawienie korzyści towarzyszących funkcjonowaniu wspólnego rynku w gospodarce światowej. Praca ma charakter studium teoretycznego, a analiza została oparta na przewidywaniach teorii integracji gospodarczej, jak również na zaobserwowanych efektach funkcjonowania Jednolitego Rynku Europejskiego.

Współzależność procesów globalizacji i integracji gospodarczej

Globalizacja procesów gospodarczych oznacza powstawanie ogólnoswiatowego układu współzależności w rezultacie wzrostu zakresu i siły powiązań pomiędzy gospodarkami narodowymi i podmiotami gospodarczymi różnych krajów. Wzrost powiązań obejmuje wszystkie dziedziny gospodarki światowej, w tym produkcję, handel i transfer kapitału³. Rośnie rola rynku globalnego jako mechanizmu kształtującego warunki działalności biznesowej, a skuteczność instrumentów krajowej polityki ekonomicznej zmniejsza się.

¹ Por. J. Zielińska, *Wybrane korzyści z przynależności do Jednolitego Rynku Europejskiego na przykładzie krajów Grupy Wyszehradzkiej*, „Przedsiębiorstwo&Finanse”, nr 4/2016, s. 108-111.

² B. Mucha-Leszko, *Korzyści międzynarodowej integracji gospodarczej a osiągnięcia i problemy Unii Europejskiej*, (w:) *Przyszłość integracji europejskiej – konkurencyjność i rynki*, red. W. Bieńkowski, S.I. Bukowski, G. Olszewska, CeDeWu, Warszawa 2012, s. 17-19, 42.

³ B. Mucha-Leszko, *Rozwój powiązań w gospodarce światowej – etapy globalizacji i regionalizacja procesów gospodarczych*, (w:) *Współczesna gospodarka światowa. Główne centra gospodarcze*, red. B. Mucha-Leszko, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2005, s. 15.

Zasadnicze zmiany warunków funkcjonowania przedsiębiorstw i innych uczestników rynku w warunkach globalizacji powodują, że coraz ważniejsze staje się rozwijanie multilateralnego systemu gospodarki światowej, aby mógł on służyć lepszej alokacji czynników produkcji, osiągnięciu większych korzyści skali produkcji, dyfuzji technologii i łagodzeniu dysproporcji gospodarczych pomiędzy krajami i regionami świata⁴. Globalizacji towarzyszy wzrost wzajemnej zależności ekonomicznej w skali całego świata. Oddziałuje ona na gospodarki narodowe, grupy krajów i regiony, ale zależność jest wzajemna. Przykładowo rozwój gospodarczy kraju może zależeć od rozwoju handlu międzynarodowego, a globalne ceny mogą wpływać nie tylko na transakcje zawierane na rynkach międzynarodowych, ale również na poziom cen wewnątrz danego kraju. Zależność może też mieć charakter technologiczny i strukturalny, gdy postęp technologiczny jest napędzany w nielicznych krajach świata lub dostęp do surowców naturalnych i innych czynników produkcji jest ograniczony geograficznie⁵.

Podstawę rozwoju procesów globalizacyjnych stanowił rosnący poziom umiędzynarodowienia działalności podmiotów gospodarczych. Główne formy działalności przedsiębiorstw w skali międzynarodowej to wymiana handlowa, transfer kapitału i zagraniczne inwestycje bezpośrednie, którym towarzyszą alianse strategiczne firm, fuzje i przejęcia oraz migracje ludności. Postęp techniczny i nowe technologie w dziedzinie przesyłania informacji oraz komunikowania się w skali globalnej przyczyniły się do umiędzynarodowienia działalności przedsiębiorstw. Wpłynęły na wzrost aktywności korporacji międzynarodowych, których działalność bezpośrednio i zasadniczo kształtuje globalne układy współzależności produkcyjnych, handlowych i kapitałowych⁶.

Globalizacja tworzy sprzyjające warunki dla rozpowszechniania nowoczesnych technologii i metod zarządzania przedsiębiorstwem, zwiększa produktywność zasobów pracy i przyczynia się do lepszego wykorzystania czynników produkcji. Globalizacja przyspiesza międzynarodowe przepływy kapitału, technologii, know-how, metod zarządzania produkcją, marketingu i promocji, a także ekspansję usług finansowych i bankowych, co skutkuje poprawą wiedzy technologicznej, finansowej i zarządczej na całym świecie. Globalizacja tworzy odpowiednie warunki dla swobodnego przepływu towarów, usług i czynników

⁴ B. Mucha-Leszko, M. Kąkol, *Pozycja i rola Unii Europejskiej w globalnym układzie sił gospodarczych*, „Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego” nr 31, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot 2012, s. 278.

⁵ P. Bożyk, *Globalization and the Transformation of Foreign Economic Policy*, Ashgate Publishing Limited, Aldershot 2006, s. 3.

⁶ B. Mucha-Leszko, *Rozwój ...*, op. cit., s. 16.

produkcji w skali świata, oferując większe szanse wzmocnienia przewag konkurencyjnych jednostek ekonomicznie silniejszych⁷.

Tymczasem integracja gospodarcza pojawiła się na skutek wzrostu konkurencji na rynku globalnym i zagrożenia bytu krajów i uczestników rynku, które nie są w stanie sprostać wyzwaniom walki konkurencyjnej. Integracja regionalna stała się swego rodzaju ochroną przed eliminacją z rynku globalnego, gdyż podmioty z krajów o niższym poziomie rozwoju gospodarczego mogą odnosić korzyści z tytułu napływu kapitału, nowoczesnych technologii i rozwoju handlu wewnątrzgałęziowego⁸. B. Mucha-Leszko zauważa, że współczesną gospodarkę światową charakteryzują dwa zjawiska – globalizacja i regionalizacja, które rozwijają się równocześnie i pozostają w ścisłej współzależności. Zakończenie negocjacji prowadzonych w ramach Rundy Urugwajskiej GATT przyczyniło się do liberalizacji wymiany towarów i usług w skali światowej. Integracja regionalna tworzy również sprzyjające warunki do postępującej liberalizacji handlu na obszarze ugrupowania integracyjnego. Intensyfikacja procesów integracji regionalnej na przełomie lat 80. i 90. wynikała z postępującej globalizacji gospodarki światowej oraz rosnącej siły i roli korporacji transnarodowych⁹. Praktyka potwierdziła zatem komplementarność procesów globalizacji i integracji regionalnej. Co więcej, korzyści globalizacji nie osłabiły tendencji do integracji, o czym świadczy rosnąca liczba umów zgłaszanych corocznie do Światowej Organizacji Handlu¹⁰.

Według B. Muchy-Leszko utworzenie wspólnego rynku powoduje wzrost siły gospodarczej i konkurencyjnej regionu w gospodarce światowej, gdyż przyspieszenie liberalizacji wzajemnych stosunków handlowych w układzie regionalnym i wzrost wzajemnych obrotów handlowych stwarzają szanse umocnienia pozycji i siły regionów w konkurencji globalnej¹¹. Proces integracji rynkowej powoduje wzrost konkurencji na wspólnym rynku, który zmusza podmioty gospodarcze do większej efektywności¹². Większa konkurencja wewnątrz obszaru zintegrowanego i większe rozmiary rynku zbytu prowadzą do redukcji kosztów produkcji i poprawy efektywności wykorzystania czynni-

⁷ P. Bożyk, *Globalization...*, op. cit., s. 2-4.

⁸ Ibidem, s. 2.

⁹ B. Mucha-Leszko, *Rozwój ...*, op. cit., s. 65.

¹⁰ A. Zielińska-Głębocka, *Współczesna gospodarka światowa. Przemiany, innowacje, kryzysy, rozwiązania regionalne*, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 20.

¹¹ B. Mucha-Leszko, *Rozwój ...*, op. cit., s. 65.

¹² B. Mucha-Leszko, *Korzyści ...*, op. cit., s. 19.

ków produkcji¹³. W rezultacie przedsiębiorstwa z obszaru zintegrowanego stają się lepiej przygotowane do tego, by sprostać konkurencji globalnej. Z. W. Puślecki twierdzi, że w warunkach wzrastających współzależności międzynarodowych udział w ugrupowaniach regionalnych traktuje się jako skuteczny sposób zwiększenia stopnia konkurencyjności gospodarki i przygotowania do wymogów funkcjonowania na rynku globalnym¹⁴.

Z drugiej strony zwiększa się atrakcyjność wspólnego rynku dla inwestorów z całego świata¹⁵. Integracja gospodarcza zwiększa przepływy bezpośrednich inwestycji zagranicznych i intensyfikuje wymianę handlową. Utworzenie wspólnego rynku poprawia atrakcyjność lokalizacyjną krajów członkowskich, dlatego producenci z krajów trzecich lokują przedsiębiorstwa na obszarze zintegrowanym, by skorzystać z efektów dynamicznego wzrostu gospodarczego¹⁶. Korporacje międzynarodowe podejmują bezpośrednie inwestycje zagraniczne na wspólnym rynku, gdyż liczą na korzyści związane ze zwiększeniem rozmiarów rynku zbytu, poprawą dostępu do surowców i czynników produkcji. Powyższe zjawiska występują nawet w sytuacji, gdy utworzenie wspólnego rynku nie powoduje zwiększenia barier w handlu z krajami trzecimi¹⁷. W obu przypadkach wzrasta napływ inwestycji bezpośrednich przy jednoczesnym zmniejszeniu się rozmiarów importu towarów. Eksport może wzrosnąć, jeśli producenci z obszaru wspólnego rynku poprawili konkurencyjność na rynkach światowych¹⁸.

Korzyści zewnętrzne wspólnego rynku związane z przepływami BIZ

Utworzenie wspólnego rynku może skutkować spadkiem konkurencyjności producentów zlokalizowanych poza obszarem zintegrowanym, gdyż prowadzi do przesunięcia strumieni handlu, czyli spadku importu z krajów

¹³ G. N. Yannopoulos, *Foreign Direct Investment and European Integration. The Evidence from the Formative Years of the European Community*, (w:) *International Economic Integration: Monetary, Fiscal and Factor Mobility Issues, Critical Perspectives on the World Economy*, red. M. N. Jovanović, Routledge, London and New York 1998, s. 564.

¹⁴ Z. W. Puślecki, *Polska wobec integracji europejskiej i globalizacji współczesnej gospodarki światowej*, (w:) *Transformacja. Integracja. Globalizacja. W poszukiwaniu modelu rozwoju gospodarczego Polski*, red. S. Lis, S. Miklaszewski, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie, Kraków-Tarnów 2004, s. 145.

¹⁵ B. Mucha-Leszko, *Korzyści ...*, op. cit., s. 19.

¹⁶ W. Molle, *The Economics of European Integration. Theory, Practice, Policy. Fifth edition*, Ashgate Publishing Limited, Aldershot 2006, s. 126.

¹⁷ A. Domańska, *Napływ BIZ a rozwój handlu zagranicznego w międzynarodowych ugrupowaniach integracyjnych*, (w:) *Co dzieli, co integruje Wspólnotę Europejską?*, red. K. Żukrowska, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2007, s. 122.

¹⁸ W. Molle, *The Economics ...*, op. cit., s. 126.

trzecich w wyniku zwiększenia wewnętrznej konkurencyjności producentów ugrupowania integracyjnego. Powyższe zjawisko może doprowadzić do podniesienia poziomu kosztów dostawców zewnętrznych i dalszego spadku ich konkurencyjności na rynkach światowych¹⁹. Reakcją producentów zewnętrznych jest najczęściej ulokowanie produkcji na obszarze ekonomicznie zintegrowanym poprzez podjęcie bezpośrednich inwestycji zagranicznych²⁰.

Utworzenie wspólnego rynku może równie dobrze okazać się korzystne dla krajów trzecich. Integracja sprzyja wzrostowi gospodarczemu krajów partnerskich, gdyż większy rynek zbytu umożliwia pomnożenie czynników produkcji, jak i poprawę ich efektywności. Przyspieszony wzrost gospodarczy krajów ugrupowania integracyjnego może oddziaływać pozytywnie na kraje trzecie, stymulując rozwój wymiany handlowej z krajami trzecimi (efekt kreacji zewnętrznej), i tym samym wpływając na wzrost poziomu produkcji i inwestycji. Prowadzi to do wyrównania niekorzystnych krótkookresowych efektów pozostawiania poza ugrupowaniem gospodarczym, a zyski z czynników produkcji ulokowanych na obszarze wspólnego rynku mogą być transferowane do krajów trzecich²¹.

W sytuacji, kiedy dany rynek charakteryzuje się wysokim potencjałem rozwojowym, ale chronią go wysokie bariery taryfowe i pozataryfowe wobec państw trzecich, rośnie rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych stanowiących alternatywę dla eksportu²². Efekt przesunięcia handlu powoduje, że producenci z krajów trzecich w obliczu utraty rynków eksportowych mogą lokować produkcję w krajach unii. Celem tego typu bezpośrednich inwestycji zagranicznych jest ucieczka od cła (*tariff-jumping FDI*), które mogłoby pogorszyć konkurencyjność cenową produktu lub zyski producenta. W rezultacie tego typu inwestycji zmniejszają się koszty zmienne produkcji ze względu na brak kosztów transportu, ale zwiększają się koszty stałe związane z rozpoczęciem działalności na rynku zagranicznym. Z tego względu inwestycje bezpośrednie powinny być podejmowane po osiągnięciu odpowiedniego rozmiaru popytu na rynku zagranicznym²³.

¹⁹ W. Molle, *Ekonomika integracji europejskiej. Teoria, praktyka, polityka*, Fundacja Gospodarcza, Gdańsk 2000, s. 105.

²⁰ J. Witkowska, *Rynek czynników produkcji w procesie integracji europejskiej. Trendy, współzależności, perspektywy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001, s. 16.

²¹ J. Kundera, *Jednolity Rynek Europejski*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003, s. 72-73.

²² A. Domańska, *Napływ ...*, op. cit., s. 120.

²³ B. A. Blonigen, *A Review of the Empirical Literature on FDI Determinants*, "NBER Working Paper Series", Working Paper 11299, Cambridge, April 2005, s. 15-17.

G. N. Yannopoulos zwrócił uwagę na fakt, że EWG przyciągała coraz większe strumienie amerykańskich inwestycji bezpośrednich w porównaniu do państw EFTA po wprowadzeniu unii celnej. Przytoczone przez niego badania potwierdzały, że utworzenie Unii Europejskiej i proces pogłębiania integracji europejskiej miały znaczący wpływ na decyzje lokalizacyjne amerykańskich inwestorów²⁴. Udowodniono także, iż motyw omijania barier celnych nie miał istotnego wpływu na napływy BIZ ze Stanów Zjednoczonych do Wspólnoty, prawdopodobnie większe znaczenie miały rozwój rynku i wzrost gospodarczy²⁵.

Według M. Motta i G. Norman'a geograficzne poszerzenie rozmiarów rynku zbytu prowadzi do rozproszonych inwestycji zagranicznych, nastawionych na zaopatrywanie lokalnego rynku. Tymczasem integracja ekonomiczna poprawia dostęp do rynku, zachęcając zewnętrzne firmy do inwestowania na obszarze zintegrowanym. Poprawa dostępności rynku powoduje wzrost skoncentrowanych inwestycji zagranicznych, które mają na celu rozwój wymiany wewnątrzgałęziowej na obszarze regionalnego ugrupowania integracyjnego. Redukcja zewnętrznych barier handlowych prowadzi natomiast do zmniejszenia bezpośrednich inwestycji zagranicznych²⁶.

Wpływ integracji gospodarczej na poziom dobrobytu jest analizowany przy założeniu, że utworzenie regionalnego ugrupowania integracyjnego skłania producentów zewnętrznych do lokowania bezpośrednich inwestycji na obszarze wspólnego rynku. W rezultacie napływu zewnętrznych BIZ ceny produktów spadają, a nadwyżka konsumenta i całkowita nadwyżka wzrasta. Rządy państw mogą być zainteresowane przyciąganiem zagranicznego kapitału, pomimo że zmniejszają się zyski firm posiadających siedzibę w kraju goszczącym inwestycje bezpośrednie. Odwrotne tendencje występują w przypadku inwestycji skoncentrowanych, które prowadzą do rozwoju handlu wewnątrzgałęziowego na obszarze wspólnego rynku. Dobrobyt zwiększa się w wyniku wzrostu zysków przedsiębiorstw, ale ceny produktów będących podstawą wymiany wewnątrzgałęziowej najczęściej rosną. Warto zauważyć, że wyniki analiz M. Motta i G. Norman'a pozostają w sprzeczności z założeniami klasycznej teorii unii celnej, która przewidywała przesunięcie handlu i ograniczenie wymiany handlowej z krajami trzecimi. Dodatkowo potwierdzają wcze-

²⁴ G. N. Yannopoulos, *Foreign ...*, op. cit., s. 548-552.

²⁵ N. A. Phelps, *Multinationals and European Integration: Trade, Investment and Regional Development*, Routledge, Oxon 2004, s. 28.

²⁶ M. Motta, G. Norman, *Does Economic Integration cause Foreign Direct Investment?*, "Economics Working Paper Series", Economics Working Paper 28, March 1993, s. 17, 23.

śniejsze założenia, że rozwój regionalizmu we współczesnej gospodarce światowej prowadzi do wzrostu wewnątrzgałęziowych inwestycji bezpośrednich pomiędzy ugrupowaniami integracyjnymi i wzrostu wymiany handlowej wewnątrz obszarów zintegrowanych²⁷.

W warunkach globalizacji zasadnicza rola BIZ w rozwoju ekonomicznym nie zmienia się, pojawia się natomiast większa różnorodność typów BIZ, korzyści z nimi związanych i sposobów oddziaływania na gospodarkę krajów przyjmujących²⁸. J. P. Neary analizował związek pomiędzy regionalną liberalizacją wymiany handlowej a aktywnością korporacji międzynarodowych na zintegrowanym rynku. Ominięcie taryf celnych stanowi główny motyw zewnętrznych inwestycji bezpośrednich (*tariff-jumping*), gdy zewnętrzna taryfa celna jest wysoka, a koszty stałe prowadzenia działalności na wspólnym rynku są niskie. Zmniejszanie się barier wewnętrznych sprzyja konsolidacji produkcji w obrębie kilku zakładów produkcyjnych. Motyw platformy eksportowej (*export platform*) występuje wówczas, gdy niskie bariery taryfowe na obszarze zintegrowanym zachęcają zewnętrznych producentów do otwarcia jednego zakładu produkcyjnego, który prowadzi eksport na rynki pozostałych krajów członkowskich. W tej sytuacji mogą też pojawić się inwestycje zagraniczne firm, które wcześniej nie zajmowały się działalnością eksportową, zwłaszcza gdy konkurencja ze strony firm wspólnego rynku jest mniejsza. Po trzecie, zmniejszenie wewnętrznych barier taryfowych może zwiększyć konkurencję ze strony firm obszaru zintegrowanego, pogarszając atrakcyjność wspólnego rynku dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Zwiększona konkurencja może zatem prowadzić do zmniejszenia rozmiarów inwestycji bezpośrednich i wzrostu importu spoza obszaru zintegrowanego, nawet gdy taryfy zewnętrzne nie uległy zmianie. Konkludując, firmy zewnętrzne nie zdecydują się na obsługę wspólnego rynku, gdy dostęp do rynku jest utrudniony, koszty stałe prowadzenia działalności na obszarze zintegrowanym są wysokie, a konkurencja ze strony firm wewnętrznych jest nasiloną²⁹.

G. N. Yannopoulos przedstawił typologię inwestycji bezpośrednich napływających do obszaru zintegrowanego, która obrazuje motyw przedsiębiorstw działających na rynku międzynarodowym. Defensywne inwestycje zastępujące import stanowią strategiczną odpowiedź firm na generowanie

²⁷ M. Motta, G. Norman, *Does Economic Integration...*, op. cit., s. 22-23.

²⁸ J. Witkowska, *Rola kapitału zagranicznego w modernizacji gospodarki nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej. Aspekty porównawcze*, Zeszyty Naukowe nr 9, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków 2011, s. 109.

²⁹ J. P. Neary, *Foreign Direct Investment and the Single Market*, Working Papers 200124, School Of Economics, University College Dublin 2002, s. 22-23.

przewag lokalizacyjnych w wyniku procesu zmiany taryf celnych, a ich motywem jest utrzymanie udziału w rynku. Inwestycje reorganizacyjne pojawiają się w odpowiedzi na efekt kreacji handlu, który zmusza przedsiębiorstwa do efektywnej alokacji zasobów zgodnie z przewagami komparatywnymi. W wyniku reorganizacji następuje ograniczenie liczby zakładów produkcyjnych i przesunięcie produkcji do lokalizacji o korzystniejszych kosztach. Występowanie różnic w kosztach produkcji wpływa na pojawienie się na obszarze zintegrowanym inwestycji zrjonalizowanych. Dynamiczne efekty integracji w postaci obniżki kosztów i wzrostu efektywności produkcji w średnim i długim okresie zachęcają firmy z krajów trzecich do przenoszenia produkcji na terytorium ugrupowania integracyjnego. W rezultacie eksport zostaje zastąpiony inwestycją bezpośrednią zlokalizowaną wewnątrz obszaru zintegrowanego. Ofensywne inwestycje zastępujące import pojawiają się w wyniku rosnącej stopy wzrostu gospodarczego i powiększania rozmiarów rynku, a główny ich motyw stanowi wykorzystanie rosnącego popytu i otwierania się nowych rynków.

G. N. Yannopoulos zauważa, że powstanie wspólnego rynku zwiększa znaczenie motywu reorganizacji i racjonalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Zmniejszą się rozmiary defensywnych inwestycji zastępujących import, podczas gdy nastąpi relatywny wzrost ofensywnych inwestycji zastępujących import. Eliminacja pozataryfowych barier handlu wewnętrznego może też powodować wzrost niepewności odnośnie przyszłej polityki handlowej wobec państw trzecich, prowadząc do wzrostu inwestycji zagranicznych przekraczających rozmiary zdolności produkcyjnej wspólnego rynku³⁰.

Wpływ utworzenia wspólnego rynku na rozmiary inwestycji wpływających nie jest jednoznacznie określony w literaturze przedmiotu. Z jednej strony szybszy rozwój gospodarczy ugrupowania integracyjnego w stosunku do państw trzecich może zmniejszyć odpływ kapitału na zewnątrz, gdyż poprawia się atrakcyjność lokalizacyjną obszaru zintegrowanego³¹. Ponadto zwiększa się konkurencyjność firm w wyniku redukcji kosztów produkcji i poprawy efektywności, co może obniżyć zainteresowanie obsługiwaniem zagranicznych rynków z lokalizacji zewnętrznych. W rezultacie handel zastępuje produkcję zlokalizowaną na zewnątrz ugrupowania integracyjnego³².

Z drugiej strony dzięki efektom pro wzrostowym integracji producenci ugrupowania mogą poprawić swoje przewagi własnościowe, które będą chcieli wykorzystać w krajach trzecich³³. Krajowe przedsiębiorstwa muszą przyjąć

³⁰ G. N. Yannopoulos, *Foreign ...*, op. cit., s. 562-563, 569.

³¹ W. Molle, *The Economics ...*, op. cit., s. 127.

³² G. N. Yannopoulos, *Foreign ...*, op. cit., s. 564.

³³ W. Molle, *The Economics ...*, op. cit., s. 127.

bardziej efektywne metody działania. W rezultacie poszukiwania tańszych źródeł zaopatrzenia mogą pojawić się inwestycje zrationalizowane poza obszarem zintegrowanym³⁴. Odływ kapitału w postaci inwestycji zagranicznych wystąpi, gdy relatywna pozycja lokalizacji na obszarze wspólnego rynku pogorszy się w stosunku do krajów trzecich³⁵.

Korzyści zewnętrzne wspólnego rynku związane z napływem technologii

Rosnąca konkurencja ze strony firm funkcjonujących na wspólnym rynku wzmacnia potrzebę redukcji poziomu cen i restrukturyzacji przedsiębiorstw spoza obszaru zintegrowanego w celu poprawienia ich pozycji konkurencyjnej. Korporacje transnarodowe mogą zrezygnować z wielonarodowych, zróżnicowanych strategii funkcjonowania na poszczególnych rynkach państw członkowskich na rzecz jednej wspólnej strategii, która pozwoli lepiej wykorzystać ich unikalne kompetencje i poprawić efektywność wszystkich funkcji biznesowych³⁶.

Zagraniczne przedsiębiorstwa, które podejmują BIZ na obszarze ekonomicznie zintegrowanym, muszą posiadać specyficzne przewagi własnościowe, by sprostać rosnącej konkurencji firm wewnętrznych. U podstaw przewag własnościowych leży działalność innowacyjna. Z jednej strony swoboda przepływu kapitału wewnątrz ugrupowania integracyjnego ułatwia transfer technologii. Z drugiej strony korporacje transnarodowe spoza wspólnego rynku oddziałują na działalność innowacyjną w integrującym się regionie³⁷.

Korporacje transnarodowe prowadzą działalność B+R przede wszystkim na najbardziej dynamicznych i rozwojowych rynkach, gdyż oczekują impulsów do innowacji dzięki uczeniu się na wiodących rynkach i dostosowaniu się do wyrafinowanych wymagań klientów³⁸. Według J. Cantwella przedsiębiorstwa międzynarodowe mogą podejmować produkcję badawczo-intensywną lub montażowy typ produkcji, co odmiennie wpływa na sytuację kraju przyjmującego inwestycję i całego regionu ekonomicznego. Produkcja komponentów intensywnych badawczo oraz operacje montażowe mogą być realizowane

³⁴ G. N. Yannopoulos, *Foreign ...*, op. cit., s. 564.

³⁵ W. Molle, *The Economics ...*, op. cit., s. 127.

³⁶ S. Young, M. McDermott, S. Dunlop, *The Challenge of the Single Market*, (w:) *Multinationals and Europe 1992. Strategies for the Future*, red. B. Burgenmeier, J. L. Mucchielli, Routledge, Oxon and New York 2013, s. 4, 20.

³⁷ J. Witkowska, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Próba interpretacji na gruncie teorii bezpośrednich inwestycji zagranicznych i teorii integracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1996, s. 179.

³⁸ J. Witkowska, *Rynek...*, op. cit., s. 166.

w odrębnych lokalizacjach, prowadząc w rezultacie do rozwoju handlu wewnątrzgałęziowego na obszarze wspólnego rynku. Produkcja intensywna badawczo jest lokowana w miejscach o silnej aktywności innowacyjnej, co uruchamia samonapędzający się mechanizm (*virtuous circle*). Następuje wzrost udziału działalności intensywnej badawczo w całości lokalnej produkcji, co wiąże się z wyższą stopą wzrostu wydajności i wyższą stopą wzrostu produkcji. Gdy firmy lokalne w danym sektorze są technologicznie zacofane, inwestycje bezpośrednie z krajów trzecich przyjmują postać produkcji typu montażowego, a komponenty innowacyjne są importowane. Lokalna aktywność w zakresie prac B+R jest wówczas zagrożona, gdyż przedsiębiorstwa międzynarodowe mogą transferować przychody z lokalnej sprzedaży do firmy macierzystej z przeznaczeniem ich na dalszy rozwój B+R. Konieczność obniżania kosztów produkcji pozbawia lokalne firmy możliwości generowania własnych przewag własnościowych w oparciu o innowacyjność. Zostaje uruchomiony mechanizm „błędneho koła” (*vicious circle*), który przesuwają w dół funkcję technicznego postępu w krajach mniej innowacyjnych. Jednakże warto podkreślić, że obecność korporacji transnarodowych pośrednio oddziałuje na funkcję postępu technicznego. Lokalne innowacje mogą przyjąć formę rozwoju umiejętności, doskonalenia procesów produkcji, poprawy technicznego wyposażenia produkcji czy nowej jakości kontroli technicznej³⁹.

Zdaniem J. Cantwella pogłębienie procesu integracji gospodarczej zdecydowanie przyspiesza procesy koncentracji produkcji intensywnej badawczo w krajach o silnie innowacyjnych sektorach i lokalizacji montowni w krajach o słabej wydajności innowacyjnej. Wspólne oddziaływanie procesów integracyjnych i aktywności korporacji transnarodowych powoduje polaryzację specyficznych przewag własnościowych⁴⁰.

Z jednej strony sektory specjalizacji technologicznej w danym kraju, posiadające przewagę komparatywną, przyciągają zagraniczny kapitał na B+R. Z drugiej strony korporacje wykorzystują krajowe przewagi technologiczne za granicą, by rozwijać w skali międzynarodowej sektory powiązane⁴¹. M. N. Jovanović zauważa, że poziom zaawansowania technologicznego krajów i branż stanowi wyjaśnienie przepływów kapitałowych z Japonii do Unii Europejskiej. Z tego powodu japońskie korporacje transnarodowe preferowały

³⁹ J. Witkowska, *Bezpośrednie ...*, op. cit., s. 179-180.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ J. Cantwell, O. Janne, *Globalization of Innovative Capacity. The Structure of Competence Accumulation in European Home and Host Countries*, (w:) *European Integration and Global Corporate Strategies*, red. F. Chesnais, G. Ietto-Gillies, R. Simonetti, Routledge Studies in International Business and the World Economy, Taylor&Francis e-Library, 2005, s. 118-119.

Wielką Brytanię do lokalizacji produkcji samochodów oraz sprzętu elektrycznego i elektronicznego czy też Niemcy do inwestycji kapitałowych w produkcję instrumentów precyzyjnych i maszyn⁴².

W przeszłości kraje zawężyły obszar specjalizacji technologicznej, koncentrując się na sektorach posiadających przewagi komparatywne. Globalizacja nie tylko wzmocniła przepływy wiedzy i powiązania pomiędzy krajami, ale też zwiększyła zróżnicowanie krajów i obszar specjalizacji technologicznej⁴³. W warunkach postępujących procesów globalizacji i integracji europejskiej coraz większego znaczenia nabiera kwestia decentralizacji aktywności innowacyjnej. Większość bezpośrednich inwestycji zagranicznych we współczesnej gospodarce światowej wypływa z krajów o silnej pozycji innowacyjnej. Działalność na wielu rynkach pozwala amortyzować rosnące koszty, a umiędzynarodowienie firmy wzmacnia jej technologiczne umiejętności, gdyż pozwala bardziej efektywnie wykorzystać zagraniczną wiedzę technologiczną i doświadczenie. Zdaniem J. Cantwella nadal występuje lokalizacyjna koncentracja innowacji w kluczowych centrach, lecz następuje przesunięcie działalności B+R do filii zagranicznych. Wcześniej filie zagraniczne korporacji międzynarodowych wykorzystywały przewagi firmy macierzystej na rynkach lokalnych, dostarczając wsparcia dla produkcji i jej adaptacji do lokalnych wymogów. Obecnie korporacje transnarodowe integrują swoją działalność, a filie zagraniczne specjalizują się zgodnie z ich potencjałem. Dzięki temu potencjał geograficznie rozproszonych filii korporacji międzynarodowych może stać się bardziej zintegrowany i powiązany ze strategią tworzenia technologii firmy jako całości, co w literaturze bywa nazywane nową globalizacją innowacji technologicznych⁴⁴.

Wysoki poziom umiędzynarodowienia funkcji B+R wśród firm europejskich świadczy o komplementarnym charakterze procesów globalizacji i integracji regionalnej. Oprócz tego badania potwierdzają wzrost zainteresowania europejskich firm współpracą z amerykańskimi partnerami po osiągnięciu stadium wspólnego rynku. Część autorów podkreśla, że poprawa wyników działalności innowacyjnej jest warunkiem wstępnym dla rozwoju współpracy z przedsiębiorstwami amerykańskimi i japońskimi, a można to osiągnąć poprzez współpracę pomiędzy europejskimi firmami w obszarze głównych technologii (*core technologies*)⁴⁵.

⁴² M. N. Jovanović, *The Economics of International Integration*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham 2006, s. 239.

⁴³ J. Cantwell, O. Janne, *Globalization ...*, op. cit., s. 118-119.

⁴⁴ J. Witkowska, *Rynek...*, op. cit., s. 162-163.

⁴⁵ J. Cantwell, O. Janne, *Globalization ...*, op. cit., s. 120.

Podsumowanie

We współczesnej gospodarce światowej można zaobserwować występujące jednocześnie procesy globalizacji i regionalizacji. Co więcej, uważa się, że udział w procesach regionalnej integracji gospodarczej przyczynia się do poprawy konkurencyjności gospodarki. Wzrost intensywności konkurencji na wspólnym rynku zmusza podmioty gospodarcze do większej efektywności wykorzystania czynników produkcji, a zatem przygotowuje je do wymogów funkcjonowania na rynku globalnym.

Przyczyną utworzenia wspólnego rynku jest chęć osiągnięcia przez kraje członkowskie wyższych korzyści związanych z liberalizacją przepływu towarów, usług, kapitału i siły roboczej na obszarze zintegrowanym. Niemniej jednak powstanie wspólnego rynku powoduje skutki dla całej gospodarki światowej. W rezultacie integracji ekonomicznej następuje wzrost siły gospodarczej i konkurencyjnej regionu w skali globalnej, a kraje trzecie mogą korzystać z przyspieszonego wzrostu gospodarczego państw tworzących ugrupowanie integracyjne. Zwiększa się atrakcyjność jednolitego rynku dla inwestorów z krajów trzecich, powodując wzrost napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, których motywami mogą być różnicowane. Napływ kapitału w postaci zagranicznych inwestycji bezpośrednich może przyspieszać przepływy technologicznego *know-how* w ramach obszaru zintegrowanego, poprawiając przewagę konkurencyjną przedsiębiorstw zlokalizowanych na wspólnym rynku. W długim okresie pogłębienie procesu integracji gospodarczej może skutkować rozwojem wymiany handlowej z krajami trzecimi oraz wzrostem rozmiarów inwestycji bezpośrednich odpływających poza wspólny rynek.

BIBLIOGRAFIA

- Blonigen B. A., *A Review of the Empirical Literature on FDI Determinants*, "NBER Working Paper Series", Working Paper 11299, Cambridge, April 2005.
- Bożyk P., *Globalization and the Transformation of Foreign Economic Policy*, Ashgate Publishing Limited, Aldershot 2006.
- Cantwell J., Janne O., *Globalization of Innovative Capacity. The Structure of Competence Accumulation in European Home and Host Countries*, (w:) *European Integration and Global Corporate Strategies*, red. F. Chesnais, G. Ietto-Gillies, R. Simonetti, Routledge Studies in International Business and the World Economy, Taylor&Francis e-Library, 2005.
- Domańska A., *Napływ BIZ a rozwój handlu zagranicznego w międzynarodowych ugrupowaniach integracyjnych*, (w:) *Co dzieli, co integruje Wspólnotę Europejską?*, red. K. Żukrowska, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2007.
- Jovanović M. N., *The Economics of International Integration*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham 2006.
- Kundera J., *Jednolity Rynek Europejski*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003.

- Molle W., *Ekonomika integracji europejskiej. Teoria, praktyka, polityka*, Fundacja Gospodarcza, Gdańsk 2000, s. 105.
- Molle W., *The Economics of European Integration. Theory, Practice, Policy. Fifth edition*, Ashgate Publishing Limited, Aldershot 2006.
- Motta M., Norman G., *Does Economic Integration cause Foreign Direct Investment?*, Economics Working Paper Series, Economics Working Paper 28, March 1993.
- Mucha-Leszko B., *Korzyści międzynarodowej integracji gospodarczej a osiągnięcia i problemy Unii Europejskiej*, (w:) *Przyszłość integracji europejskiej – konkurencyjność i rynki*, red. W. Bieńkowski, S.I. Bukowski, G. Olszewska, CeDeWu, Warszawa 2012.
- Mucha-Leszko B., *Rozwój powiązań w gospodarce światowej – etapy globalizacji i regionalizacja procesów gospodarczych*, (w:) *Współczesna gospodarka światowa. Główny centra gospodarcze*, red. B. Mucha-Leszko, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2005.
- Mucha-Leszko B., Kąkol M., *Pozycja i rola Unii Europejskiej w globalnym układzie sił gospodarczych*, „Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego” nr 31, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot 2012.
- Neary J. P., *Foreign Direct Investment and the Single Market*, Working Papers 200124, School Of Economics, University College Dublin 2002.
- Phelps N. A., *Multinationals and European Integration: Trade, Investment and Regional Development*, Routledge, Oxon 2004.
- Puślecki Z. W., *Polska wobec integracji europejskiej i globalizacji współczesnej gospodarki światowej*, (w:) *Transformacja. Integracja. Globalizacja. W poszukiwaniu modelu rozwoju gospodarczego Polski*, red. S. Lis, S. Miklaszewski, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie, Kraków-Tarnów 2004.
- Witkowska J., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Próba interpretacji na gruncie teorii bezpośrednich inwestycji zagranicznych i teorii integracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1996.
- Witkowska J., *Rola kapitału zagranicznego w modernizacji gospodarki nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej. Aspekty porównawcze*, Zeszyty Naukowe nr 9, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków 2011.
- Witkowska J., *Rynek czynników produkcji w procesie integracji europejskiej. Trendy, współzależności, perspektywy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.
- Yannopoulos G. N., *Foreign Direct Investment and European Integration. The Evidence from the Formative Years of the European Community*, (w:) *International Economic Integration: Monetary, Fiscal and Factor Mobility Issues, Critical Perspectives on the World Economy*, red. M. N. Jovanović, Routledge, London and New York 1998.
- Young S., McDermott M., Dunlop S., *The Challenge of the Single Market*, (w:) *Multinationals and Europe 1992. Strategies for the Future*, red. B. Burgenmeier, J. L. Mucchielli, Routledge, Oxon and New York 2013.
- Zielińska J., *Wybrane korzyści z przynależności do Jednolitego Rynku Europejskiego na przykładzie krajów Grupy Wyszehradzkiej*, „Przedsiębiorstwo&Finanse”, nr 4/2016.
- Zielińska-Głębocka A., *Współczesna gospodarka światowa. Przemiany, innowacje, kryzysy, rozwiązania regionalne*, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2012.

Streszczenie

Artykuł prezentuje współzależności pomiędzy integracją gospodarczą i globalizacją, a także omawia korzyści związane z utworzeniem wspólnego rynku oraz jego funkcjonowaniem w gospodarce światowej. Analiza ma charakter teoretyczny. Wnioski zostały oparte na polskiej i anglojęzycznej literaturze przedmiotu, zarówno na teorii integracji gospodarczej, jak i efektach funkcjonowania Jednolitego Rynku Europejskiego.

**EXTERNAL BENEFITS OF CREATING A COMMON MARKET
ON THE EXAMPLE OF THE EUROPEAN SINGLE MARKET*****Summary***

The article presents interdependencies between economic integration and globalization, as well as describes the benefits of creating a common market and its functioning in the world economy. The analysis has a theoretical character. Conclusions are based on Polish and English literature, including the theory of economic integration, and also confirmed evidence of the European Single Market's functioning.

